

УДК 75/79.072.2(477)''19/20''Г.Дем'ян
DOI <https://doi.org/10.15407/nz2022.04.971>

МИСТЕЦТВОЗНАВЧА ПАЛІТРА ГРИГОРІЯ ДЕМ'ЯНА

Василь СОКІЛ

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-3164-1217>
доктор філологічних наук, професор, завідувач відділу, член-кореспондент НАН України,
Інститут народознавства НАН України,
відділ фольклористики,
проспект Свободи, 15, 79000, м. Львів, Україна,
e-mail: vasylsokil@gmail.com

Галина КОВАЛЬ

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-2998-2357>
доктор філологічних наук, провідний науковий співробітник, Інститут народознавства НАН України,
відділ фольклористики,
проспект Свободи, 15, 79000, м. Львів, Україна,
e-mail: galyna.kov@gmail.com

Vasyl SOKIL

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-3164-1217>
Doctor of Philology, Professor, Head of Department
The Ethnology Institute of the National Academy of
Sciences of Ukraine,
Department of Folklore,
15, Svobody Avenue, 79000, Lviv, Ukraine,
e-mail: vasylsokil@gmail.com

Halyna KOVAL

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-2998-2357>
Doctor of Philology, Senior Researcher
The Ethnology Institute of the National Academy of
Sciences of Ukraine,
Department of Folklore,
15, Svobody Avenue, 79000, Lviv, Ukraine,
e-mail: galyna.kov@gmail.com

HRYHORII DEMIAN'S ART CRITICISM PALETTE

One of the important parts of Demian's research work was art criticism, which has been his major for a long time. He was one of the first in Ukraine who had to teach an elective course of art criticism in school, as well as study the creative heritage of many artists, composers, singers and actors professionally.

The purpose of this article is to present the art criticism specialization of H. Demian comprehensively, to highlight his writings on maestros of brush and stage, as well as to emphasize his personal contacts with many creative people and his promotion of these figures among students and other admirers of Ukrainian culture.

The object of the study was a large cohort of artists, in particular, K. Ustyianovych, A. Novakivskyi, H. Smolskyi, A. Nimenko, P. Obal, O. Obrotsa, M. Ivasiuk, and M. Isopenko. Their works were associated with both Boikivshchyna and Bukovyna regions. The researcher paid considerable attention to the creativity of composers (O. Nyzhankivskyi, F. Kolessa, D. Sichynskyi, M. Lysenko, S. Krushelnytska, M. Skoryk) and singers (O. Nosalevych, I. Slaviak, Z. Dachynskyi, Y. Stadnyk). The article summarizes extensive information about the life and art criticism heritage of these figures, who played a special role in the enrichment of the national identity of the Ukrainian people. The research uses different methods, namely biographical, statistical, culturological, and aesthetic ones.

Keywords: art criticism palette, artists, composers, singers, actors.

Однією з важливих ділянок наукової праці Г. Дем'яна стала мистецтвознавча діяльність, якою він займався тривалий час. Йому одному з перших в Україні довелося вести в школі факультативний курс мистецтвознавства, а також професійно займатися вивченням творчої спадщини багатьох художників, композиторів, співаків та акторів.

Мета статті — цілісно представити мистецтвознавчу сферу Г. Дем'яна, вказати на його доробок про майстрів пензля та сцени, підкреслити його особисті контакти з багатьма творчими людьми, популяризацію цих постатей серед учнівської молоді, інших шанувальників української культури.

Об'єктом вивчення стала велика когорта художників, композиторів, співаків. До статті залучено широку інформацію про життєвий і мистецтвознавчий доробок зазначених постатей, які відіграли особливу роль у збагаченні національної ідентичності українського народу. В дослідженні застосовано різні методи — біографічний, статистичний, культурологічний, естетичний.

Ключові слова: мистецтвознавча палітра, художники, композитори, співаки, актори.

Вступ. Сферою особливого зацікавлення Г. Дем'яна було мистецтво в широкому сенсі цього слова. Крім історії, воно займало чільне місце у шкільній практиці на факультативах з краєзнавства, які він проводив, а також у різних наукових та науково-популярних публікаціях. Йому було близьке художнє відображення дійсності, високо поцінював усіх творчих працівників у царині образотворчого мистецтва — живопису, графіки, скульптури, а також музичних та сценічних творів.

Основна частина. 1. Художники

Активно вивчав Г. Дем'ян творчість свого земляка Корнила Устияновича, який провів у Славську дитячі та юнацькі роки, де священником був його батько. Це великий художник-монументаліст і живописець різних жанрів, графік. К. Устияновича знають також як прозаїка, поета, драматурга, публіциста і громадського діяча. Тому Г. Дем'ян намагався популяризувати його доробок у своїх публікаціях [1, с. 102—103, 2; 3; 4].

Народився К. Устиянович 22 вересня 1839 року у селі Вовкові біля Львова. Навчався в гімназіях Бучача та Львова. Студював в Академії образотворчих мистецтв у Відні в 1858—1859 роках. Через брак коштів змушений залишити навчання та заробляти на хліб насущний: розмальовував церкви, створював картини побутові та історичні тощо. Він подорожував по Галичині та Буковині, відвідав Петербург (1867), Київ (1872) та інші місця. До Славська, де жили батьки, стверджував Г. Дем'ян, мистець приїжджав у розквіті свого таланту, зокрема в часи його навчання у Віденській академії. Тоді він намалював перші портрети, пейзажі і картини на історичні та побутові теми (портрет Тита Реваковича, «Василь Теревовельський», «Бойківська пара»). Після перебування в Петербурзі створив знамениту картину «Печера в Страдчу», а в 1887 році — «Моїсей». К. Устиянович першим із західноукраїнських мистців звернувся до образу Т. Шевченка. Чи не найбільшу славу принесла йому картина «Шевченко на засланні».

Г. Дем'ян простежив низку маршрутів, якими подорожував мистець — Тухля, Тернавка, Лавочне, Орява, Плав'є, Верхнє і Нижнє Синьовидне, Гірне, Конюхів, Дуліби. Багато часу забрав йому розпис церков, яким той заробляв на життя. Він працював у Тухольці й Волосянці, Козьовій та Опірці.

Досі у цих та інших церквах зберігаються його ікони та розписи. Окрема сторінка у біографії К. Устияновича з буковинського періоду, коли він часто приїжджав до сестри Марії Устиянович-Бобикевич. Там у нього була окрема майстерня, у якій намалював портрет сестри Марії, низку краєвидів, історичні сцени з часів гайдамацьких повстань, оформив іконостас місцевої церкви [5, с. 283]. До речі, остання церква, яку він розмальовував, — у селі Довге, тепер Дрогобицького району Львівської області, куди запросив його родич о. Юліан Ших з дружиною Іванною, в домі яких і помер 22 липня 1903 року та похований на місцевому цвинтарі [6].

Творцем краси назвав Г. Дем'ян відомого українського живописця Олексу Новаківського, розглядаючи в одній зі статей питання перебування художника на Сколівщині [7]. Ця постать відома кожному, хто бодай побіжно обізнаний з історією образотворчого мистецтва. Проте лише вузьке коло спеціалістів знають такі шедеври, як «Автопортрет», «Весна в селі Могила», «Народне мистецтво». Зрештою не всім відомі його біографічні штрихи.

Так-от, народився Олекса Новаківський 14 березня 1872 року в селі Слободо-Ободівка, тепер Вінницької області. Початкову художню освіту здобув в Одесі. У 1900 році закінчив Краківську академію красних мистецтв. З 1913 року жив і працював у Львові, де, крім творчої роботи, розгорнув широку педагогічну діяльність і 1923 року заснував художню школу. О. Новаківський виявився активним у різних жанрах живопису: пейзажах, портретах, тематичних картинах, натюрмортах. Його полотна відзначаються ясністю і цілісністю композиційної побудови, чіткістю і виразністю малюнка.

Помітне місце в доробку художника займала Сколівщина. Мальовнича долина ріки Опору з її околицями була одним з улюблених місць творчості та відпочинку великого майстра живопису. Впродовж першої половини 1920-х років художник створив тут не менше півтора десятка картин і етюдів, які вийшли золотим фондом до його спадщини. 1920 року він намалював «Зелем'янка після дощу», «Зелем'янка під вечір», «Зелем'янка у полудне»; 1923 — «Гора Зелем'янка», «Гарячий день»; 1924 — «Поет над потоком», «Доріжка», «Потік Зелем'янка під вечір», «Сад після заходу сонця», «Гірський пейзаж». Всі вони виконані на Зелем'янці, що південніше Гребе-

нова, а в їх основу лягли чарівні краєвиди з-над ріки Опору. Вдячна Сколівщина не забула мистця, який всіма своїми помислами, кожним твором прагнув возвеличити цей край.

Близький за духом Григорію Дем'янові виявився живописець Григорій Смольський, який неодноразово відвідував Сколівщину, а його твори експонувалися у Славську та Веренчанці на Буковині.

Народився Г. Смольський 2 грудня 1893 року у селі Підгірки, тепер Івано-Франківської області. Перші малярські кроки він зробив у польській школі — «Вільній академії штуки», далі — у школі О. Новаківського у Львові 1923—1929 роках та в Паризькій академії Колороссі (1934—1935). З того часу стає відомим художником не тільки в Україні, а й за кордоном. У його доробку пейзажі, тематичні картини, портрети, серед них «Автопортрет» (1923), «Мій батько» (1925), «Міст на Сені» (1935). Опісля він повертається до Львова.

Г. Смольський досить давно цікавився Сколівщиною. У 1953 році він намалював тут цикл картин і етюдів — «Гребенів», «Ріка Опір» та інші. А вже в початку 1960-х років Г. Смольський приїжджав у Славсько з Емануїлом Миськом, а потім і сам. 1971 року йому довелося узяти активну участь в організації та проведенні археологічного дослідження кургану «Могила Святослава», працюючи в складі наукової експедиції художником. Тоді ж появилася його картина «Розкопки могили Святослава». Того ж року Г. Смольський відвідав Славсько та вручив школярам дорогоцінний цикл творів, виконаних за мотивами неповторних своєю красою новел Василя Стефаника [8]. Це були не лише ті картини, а й інші роботи.

Г. Дем'ян детально представив доробок Г. Смольського зі Сколівщини у спеціальній статті [9]. Отже, він виконав тут олійні картини та етюди, скажімо, «Вид на Довбушанку», «Дорога на Волосянку», «Хмари», «Тростяни», «Над річкою Славкою», «Весна в Славську» та ескізи до портрета В. Рожковича.

Г. Дем'ян намагався пропагувати творчість Г. Смольського і на Буковині. Про це довідуємося з його статей «Виставка живопису в селі» [10] та «В експозиції — екслібриси» [11]. Йдеться про Веренчанську школу, у якій школярі та громадськість знайомилися з творами талановитого живописця і графіка.

Декілька публікацій присвятив Г. Дем'ян графіку і живописцю Тирсу Венгриновичу [12, с. 16—21; 13, с. 53—54; 14, с. 53—54; 15, с. 45—46]. Початок ґрунтовного ознайомлення з творчістю художника в Україні припала на 1989 рік, коли в Музеї етнографії та художнього промислу у Львові відкрилась виставка його екслібрів, хоча раніше поодинокі зразки були відомі окремим спеціалістам.

Для сучасного українського читача автор подав короткі біографічні відомості про мистця. Отже, він народився у місті Дрогобичі на Львівщині 21 вересня 1924 року. Коли хлопчикові виповнилось два роки, батьки переїхали до Сянока, де він згодом і розпочав навчання. Малюванню юнак навчався в українського художника Льва Геца, завершив середню освіту 1944 року в Ярославській гімназії. Того ж року був вивезений на примусові роботи до Німеччини. Восени 1945 року вдалося вступити до Краківської академії мистецтв, яку закінчив 1952 року. З того часу працював як художник.

Т. Венгринович став відомим не лише в Польщі, а й серед усїєї української діаспори. Він створив понад 500 екслібрисів — оригінальних, неповторних. То ж відбулося чимало його персональних виставок у багатьох країнах світу.

Перша особиста експозиція естампів Т. Венгриновича відкрилася у 1989 році у Львові. Там були представлені його книжкові мініатюри, які розкривають тернистий шлях нашого народу і реалії духовного життя. Оптимістичними акордами впевненості в неминучу перемогу добра над злом, світла над темрявою звучать мотиви з улюбленим і поширеним в Україні образом Юрія Змієборця.

Іншу частину творчості художника склали вибрані зразки його станкової графіки, зокрема з домінуючою темою війни («Мати», «Дороговказ», «Повернення»). Особливо цінна серія «Пам'ятки української архітектури Південно-Східної Польщі в графіці». Т. Венгринович увічнив пам'ятки лемківського та бойківського дерев'яного церковного будівництва. Не можна не згадати, що увага до монументального мистецтва була родиною традицією Венгриновичів. Дід художника Володимир брав діяльну участь у роботі музею «Бойківщина» в Самборі, батько працював екскурсоводом у тому ж музеї, він же залишив цінні відомості не тільки про своїх рідних, а й про історію окремих церков. Вражають

унікальністю зображення «Церква св. Михайла в с. Жубраче», «Крампа. Церква з 1782 р.» та інші. Вагомим доповненням до чорно-білих творів у серії «Дерев'яні церкви Прикарпаття» є 60 олійних замальовок. Г. Дем'ян виступив з пропозицією повного видання всієї серії окремим альбомом. Крім того, Т. Венгринович розшукував документальні джерела про музеї «Бойківщина» і «Лемківщина», відомості з історії монументального мистецтва.

Дружні стосунки зав'язалися між Григорієм Дем'яном та художником Андрієм Німенком — вихідцем з Центральної України (він народився 20 червня 1925 року в селі Інгуло-Кам'янка, тепер Кіровоградської області). У статті «Щедрий талант» [16] автор відзначив: «На літературно-мистецькій карті Стрийщини, яку веде історико-краєзнавче товариство Славської середньої школи, з'явилося ще одне прізвище — А.В. Німенко. Багато любителів літератури і мистецтва нашої республіки давно знайомі з українським художником і скульптором, поетом і вченим Андрієм Васильовичем Німенком. Мистець широкого творчого діапазону, щедро обдарований різнобічним талантом, чимало уваги приділяє нашому чарівному краю, поетичним вічнозеленим Карпатам» [1, с. 104—105]. Далі Г. Дем'ян повідомив про зустріч художника у Славську з учнями та іншими громадянами в актовому залі школи, на якій він представив нові грав'юри: «Осінні барви», «Зима на Підмагурі», «Понад плаєм», «На підгір'ї». В іншій публікації [8] Г. Дем'ян навів більше конкретики щодо тієї зустрічі, яка відбулася 28 червня 1965 року. А. Німенко подарував тоді великий цикл лінограв'юр «Зелені мої Карпати». Наступного дня він відвідав місця в Тухлі, виходив на гору Стремінніс і скрізь малював. Повернувшись до Києва, художник особливо тепло відгукнувся про наші місця: «Цього року, — писав він, — мені довелося побувати в одному з чарівних куточків України — в горах Карпатських...

Гірські потічки... Франкова криниця в Тухлі, гірські масиви, серед яких «смереки зелені коси повбирали у ясні роси», — все це викликає багато поетичних асоціацій, які мені хотілося покласти на музику акварельних барв. Малювати в цьому краї під передзвон вівчарських отар надзвичайно захоплююче, і дні здавалися короткими, бо не було краю меж дивній красі, яку можна хіба що піснею виспі-

вати. Блідне палітра відтінків за хребтами в росистих тінях. А як хотілося, як треба було б це передати яскравими фарбами» [17].

До слова, А. Німенко відомий своїми скульптурними портретами Остапа Вишні, Юрія Яновського, Василя Минка. Глибиною думки, поетичністю віють скульптурні групи «Молодий Тарас Шевченко слухає кобзаря», «Кайдани порвіте», «Бій козака з крилатим гусаром».

Яскравою творчою сторінкою А. Німенка є кольорові лінографії, в яких відображена краса карпатського краю. Крім того, він створив цикл грав'юр про Наддніпрянщину.

Г. Дем'ян акцентував також на темі Німенко-поет. У його творах — яскраві кольори, лінії, форми. Поезії друкувались у різних виданнях, а деякі з них покладені на музику. А ще звернув увагу Г. Дем'ян на Німенкову колекцію казково-фантастичних скульптур із корінців та гілок. У них втілені герої «Лісової пісні» Лесі Українки, «Дон Кіхота» М. Сервантеса, героїв байок і народних казок.

Довготривалі творчі стосунки зав'язалися ще з середини 1960-х років між Григорієм Дем'яном і Петром Обалем — живописцем і графіком. Особливо треба підкреслити, що все це відбувалося і за участі шкільної молоді. Дослідник нагромадив велику кількість матеріалів про художника — свої публікації, інших авторів, багатющій епістолярій, що знаходяться переважно в домашньому архіві у папці «Петро Обаль».

Отже, Петро Обаль народився 19 квітня 1900 року в селі Ободівці на Тернопільщині. Початкову художню освіту здобув у майстерні скульптора Андрія Коверка і при його підтримці в 1921 році вступив до Краківської академії красних мистецтв. Після її закінчення він став викладачем малювання і креслення в школах міста Старогарда, пізніше — Гнева на польському Помор'ї. Тоді ж з'являються його графічні портрети, краєвиди, алегоричні та побутові композиції. Дереворити 1930-х років належать до кращих зразків тогочасної графіки. У 1934 році був надрукований альбом дереворитів П. Обалю «Портрети українських письменників». Поряд з графічним талантом, розквітає і дар Обалю-живописця, який найповніше проявився в пейзажному жанрі (краєвиди міста Гнева, рідного Поділля).

У 1939 році П. Обаль з родиною переселився в місто Сянок, а з 1942 року — до міста Стрия, де

вчителював та проживав там до кінця свого життя. Саме Стрий став місцем зустрічі Г. Дем'яна з ним, а також Славсько, де відбувалися творчі контакти, зустрічі з школярами.

Розшукуючи матеріали до літературно-мистецької карти Стрийщини, члени історико-краєзнавчого товариства Славської середньої школи виявили прізвище Петра Павловича Обаля, який живе і працює в Стрию. Про окремі його роботи вони дізналися зі своїх екскурсій до Львівського музею українського мистецтва, де вони знаходяться в постійній експозиції. У статті «Щедрий талант» [18] Г. Дем'ян повідомив, як група найактивніших мистецтволюбів завітала в гості до художника. Гостинний господар познайомив екскурсантів із зворушливо-чарівними пейзажами та оригінальними портретами. Вони полонили буквально всіх. Художник давав поради з теорії і практики живопису, показував одну за одною картини, які підготував на персональну виставку, що незабаром відкриється в Тернопільському краєзнавчому музеї. Діти довго не могли відірвати поглядів від глибоко реалістичних картин «Вїзд у місто Сколе» та «Карпатський перевал».

Велике місце у творчому доробку П. Обаля займає Стрийщина. Її люди і мальовнича природа відтворена в таких роботах, як «Портрет стриянки», «Стрийський пейзаж», «Ріка Стрий». Не менше любив художник і своє Поділля. Захоплення викликає полотно «Золоте Поділля», яке ще в 1937 році на виставці було відзначене першою премією.

Привертає увагу серія дереворитів «Портрети українських письменників», зокрема Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки, М. Коцюбинського, В. Стефаника, О. Кобилянської, І. Нечуя-Левицького. Вони зображені на тлі найбільш відомих і характерних епізодів з літературних творів письменників.

Художник плідно працював і над таким видом прикладної графіки, як екслібрис — ціла колекція книжкових знаків. І, завершуючи статтю, Г. Дем'ян поінформував, що П. Обаль подарував учням цикл своїх авторських естампів — «Старе і нове», «На ріку», «Дівчина з галузкою». Вони поповнили шкільну виставку образотворчого мистецтва.

П. Обаль, дізнавшись про публікацію статті, миттєво листовно відреагував 15 грудня 1965 року: «Дорогий Друже Григорію! Спішу подякувати Вам за

прекрасну, зворушливу статтю «Щедра палітра». Стиль Вашого вислову пластичний, дуже доступний і позначений високими письменницькими елементами. А найголовніше це, що стаття вільна від зайвої фразеології» [19].

Не забарився Г. Дем'ян відгукнутися і на виставку робіт П. Обаля у Тернополі [20]. Це підсумок со рокарічної праці мистця. Там були представлені твори, виконані за мотивами Стрийського Прикарпаття і північних схилів Карпат. Теми Прикарпаття все більше займають місця в пейзажах П. Обаля. Можна було помилуватися нещодавно виконаною картиною «Осінній пейзаж ріки Стрий». Привернули увагу виступи директора Тернопільського краєзнавчого музею Бориса Ельгорта, дослідниці Христини Саноцької, художників Данилишина та Удіна, викладача Тернопільського музичного училища Лисенка.

Інформацію про творчість П. Обаля помістив Г. Дем'ян у нарисі «Підгір'я моє зелене» [1, с. 105]. Він констатував, що вже понад двадцять років художник живе у Стрию. Прикарпаття дає йому насагу до творчості. Тут він вдосконалювався як пейзажист і графік. На матеріалах Стрийщини намальовані такі роботи, як «Передмістя Стрия», «Ріка Стрий», «Болехівський пейзаж».

У травні 1966 року П. Обаль відвідав Славське. Під час зустрічі з молоддю його приємно вразило захоплення юних верховинців творами мистецтва, і він подарував їм велику кількість своїх грав'юр для поповнення постійно діючої виставки у школі творів українського естампа. За свіжими слідами цієї публікації П. Обаль листовно подякував Г. Дем'янові [21].

З нагоди 85-річчя з дня народження П. Обаля в музеї історії села Веренчанки вперше у Чернівецькій області було влаштовано виставку, на якій експонувалося півсотні його творів живопису і графіки — йшлося у статті Г. Дем'яна «Мистецька виставка» [22]. Автор наголосив, що учні мали можливість познайомитися з дереворитами П. Обаля, творами живопису, зокрема «Захід сонця», «Береги Дністра», «У Сколівському лісі» та іншими. Захоплені відгуки відвідувачів викликали твори «Дуб Івана Франка в Стрию», «Бойкиня», «Пори року», численні екслібриси. Слова подяки читаємо у листі П. Обаля до Г. Дем'яна від 23 травня 1985 року: «Дорогий Друже Григорію! Сердечно дякую Вам за Ваш труд, вложений у відзначення мого 85-річчя... Для

мене було би великою радістю, якщо б Ви змолодою компанією загостили до мене» [23]. Звичайно, такої зустрічі не відбулося, бо через два роки видатного художника не стало.

«Я задоволений, що приніс трошки радості людям», — сказав, закінчуючи коротенький виступ під час закриття першої своєї персональної виставки художник Остап Оброца (22 червня 1931 — 21 листопада 1979 рр.) — так розпочав коротку оглядову статтю Г. Дем'ян про майстра пензля [5, с. 299—300]. Далі він інформував, що О. Оброца два роки не дожив до свого півстолітнього ювілею. Життя його обірвалося раптово. Увечері він і його внучка Віра бавились, малювали, а вранці дочка Уляна забігла до його кімнати і застала батька неживим.

Народився О. Оброца у селі Добрівлянах Стрийського району, помер у Стрию. Навчався на факультеті художнього оформлення друкованої продукції Українського поліграфічного інституту імені І. Федорова (1959—1964). Залишив кілька сотень творів графіки, акварелі, станкового і монументального мистецтва. Але найбільшу популярність і визнання принесла йому естампна графіка. Художник став відомим майстром українського екслібриса.

Ще у нарисі «Підгір'я моє зелене» [1, с. 299—300] Г. Дем'ян зробив попередній огляд творчості О. Оброци. Він акцентував на вдало задуманому циклі грав'юр «Великі люди минулого», до якого ввійшли «Святослав», «Олекса Довбуш», «Сагайдачний», «Захар Беркут». До 200-річчя Коліївщини мистець створив естамп «Залізник і Гонта». Гармонійністю відзначаються грав'юри «Весна», «Молодість Карпат», «Журавлина пісня». Мальовничі пейзажі села Оряви спричинилися до створення лінограв'юри «Бойківська пісня».

Неодноразово бував художник і в Славську. Шкільна молодь одержала від художника лінограв'юри із серій «Українські народні пісні» («Верховино, мати моя», «Ой зійди, зійди ти, зіронько вечірняя», «Ой на горі та жінці жнуть»), портрети історичних героїв та письменників — Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки. Особливо цінний цикл творів, присвячених визначним уродженцям Бойківщини — І. Вагилевича, М. Зубрицького. Вони посіли чільне місце у Славській колекції графіки [8].

Інтер'єрна скульптура, малярство, акварелістика, декоративно-ужиткове мистецтво — так оха-

рактеризував Г. Дем'ян основні галузі професійної образотворчості Марії Пекар-Новицької. Її він присвятив дві публікації — «Колись я ще людиною стану...»: До 25-річчя передчасної смерті Марії Пекар-Новицької [24] та нарис у «Хвилях Стрия», де подано короткий життєпис і творчий доробок художниці.

Народилася 8 вересня 1913 року в передмісті повітового центру Ланцута (тепер у Польщі). Її предки — українці. У 1928 році закінчила сім класів у Ланцуті, опісля пройшла трирічний курс кравецтва у жіночій професійній школі у Ряшеві. Відразу вступила до Краківської державної школи пластичного мистецтва та художнього промислу, де навчалася впродовж п'яти років, отримавши спеціальність скульптора. Під час Другої світової війни вийшла заміж за активного учасника національно-визвольного руху Степана Новицького. Проживала у Стрию та Львові. У 1942 році М. Пекар-Новицька взяла участь у виставці образотворчого мистецтва та отримала другу премію за скульптуру «Бандурист». Привертають увагу її інтер'єрні скульптури «Кожум'яка», «Колядники», «Дівчина з глечиком», «Жіночий портрет». Дійшли до нашого часу пластичні композиції «Віолончелістка» (1943), «Дівчина з вінком» (1942).

У 1947 році М. Пекар-Новицька переїхала до Дашави неподалік Стрия. Там вона створила скульптурні портрети «Засмучена жінка», «Свічник з Божою Матір'ю» [5, с. 296—299]. Рідкісним творчим хистом позначені складні, багатофігурні рельєфи на теми з історії християнства.

Залюбки зверталась вона і до анімалістики. Неабиякий талант проявився у творах «Кіно» (1942), «Корова» (1942) та інших. Компонувала також ляльки із тканини, картону, шкіри: «Господиня», «Собачка», «Киця-співачка».

Художники П. Обаль та О. Оброца високо оцінювали її акварелі. Їх виявлено поки що мало — «Пейзаж з дорогою і деревами обабіч» (Стрий, 1941), «Дашава» (1954), «Пейзаж із струмком і вербами над ним» (1958), «Пейзаж із крутим схилом берега та деревами» (1960).

У такий спосіб Г. Дем'ян привернув увагу до маловідомої, а то й замовчуваної спадщини М. Пекар-Новицької, намагаючись заповнити прикру прогалину в історії нашого мистецтва.

Окрему сторінку в житті та діяльності Г. Дем'яна становить буковинський період. Тоді він активно включився до з'ясування місцевих персоналій, які зробили істотний вклад у мистецьку культуру краю, декотрі з них і досі незаслужено позабуті. До таких належав художник Микола Івасюк із Заставнівщини. В одній із перших про нього публікацій «Сівач краси і добра» [25] дослідник вказав на причини, які спонукали його до цього. Він зауважив, що у 1975 році збіглося три ювілеї: 110 років від дня народження мистця, три чверті з часу його персональної виставки у Чернівцях і десятиріччя виставки творів у Львові. Г. Дем'ян обмежився загальною характеристикою життя й художнього доробку М. Івасюка. Він зазначив, що той народився 16 квітня 1865 року в місті Заставна на Чернівецьчині. Йому випав нелегкий шлях, адже довелося переборювати великі труднощі, щоб здобути спеціальну освіту у Віденській академії мистецтв (1884—1889) та завершити навчання у Мюнхені (1890—1896). Далі Г. Дем'ян подав у довідковій формі творчий доробок мистця. Він підкреслив, що найбільшу славу і визнання йому принесли великі історичні та батальні твори: «В'їзд Богдана Хмельницького до Києва» (1892—1912), «Битва під Хотиним» (1903), «Богун під Берестечком» (1919) та інші. Високою цінністю відзначаються картини на побутову тематику, зокрема «Біля криниці», «Мати», «Чекання», «Гуцулка під деревом». Крім того, він малював портрети Ю. Федьковича, О. Кобилянської, Т. Шевченка, І. Франка, його дружини та дітей. Наприкінці статті Г. Дем'ян порушив питання про встановлення меморіальної таблиці на будинку Івасюків у місті Заставна.

У той час Г. Дем'ян офіційно звернувся до президії правління Заставнівської районної організації Українського товариства охорони пам'ятників та культури, щоб воно узяло під опіку будинок по вулиці Вишневій, 1 та встановити на ньому меморіальну таблицю. Таке звернення було опубліковано у статті «Зберегти Івасюкові пенати» [26]. Влада прислухалася і трохи згодом така таблиця була встановлена.

Г. Дем'ян продовжував наполегливо відшуковувати маловідомі сторінки до життєпису М. Івасюка. Для того він встановив контакти з дочкою художника Оленою, яка жила в Конаково Калінінської області Російської Федерації. У вересні 1982 року вона приїхала на Буковину і Г. Дем'ян записав від неї на

магнітну стрічку розповідь під назвою «Видатний художник і турботливий батько», машинопис зберігається у відділі рукописів Львівської національної наукової бібліотеки імені В. Стефаника [27]. Ці спогади та деякі інші документальні джерела суттєво додали до біографії мистця. Їх дослідник частково використав у статті «Досліджуючи життя художника» [28]. Ось деякі з них.

М. Івасюк народився не 16 квітня 1865 року, а 14. Він одружився в 1898 році у Мюнхені з Цецілією Юнг. У них народилися дочки Олена та Олександра. До слова, на картині «В'їзд Богдана Хмельницького до Києва» у лівому кутку жінка в очіпку — дружина художника, дві інші — його дочки, а запорожець у білій кучмі — автопортрет самого мистця.

У спогадах ідеться про часті переїзди родини до Відня, Львова, Києва, ба навіть Ростова-на-Дону (туди М. Івасюка було евакуйовано як австрійського підданого). Його розстріляли російські окупанти 25 листопада 1937 року. Таким постав перед нами М. Івасюк — самовідданий справі збагачення рідної культури, а його творчість зайняла гідне місце в національній духовній спадщині.

Працюючи на Буковині, Г. Дем'ян цікавився сучасними місцевими мистцями. В поле його зору потрапила постать Миколи Ісопенка, творчість якого він популяризував у своїх статтях «Скульптор із Задубрівки» [29], «Скульптор Микола Ісопенко» [30]. Він ознайомив читачів з основними віхами життя і творчості.

Народився Микола Ісопенко 21 листопада 1921 року у селі Задубрівка, нині Заставнівського району Чернівецької області. У 1958 році закінчив Київський художній інститут. Працював від 1960-х років скульптором Чернівецької виробничої майстерні, де створював різні композиції, рельєфи, портрети, погруддя у реалістичному стилі. Привертають увагу композиції «Зустріч І. Франка з О. Кобилянською», «Ю. Федькович із «Кобзарем» (1957), «О. Кобилянська знайомить Лесю Українку з В. Стефаником» (1981). У його доробку портрети О. Кобилянської, О. Довбуша, Т. Шевченка, І. Франка, С. Воробкевича. Є також погруддя І. Франка, Ю. Федьковича, П. Амбросій.

Неодноразово запрошував Г. Дем'ян М. Ісопенка до Веренчанської школи. Про одну із таких зустрічей він розповів на сторінках преси [31]. З неприхову-

ваним почуттям вдячності почули думку скульптора про те, що до 175-річчя ювілею українського композитора і співака Семена Гулака-Артемовського, автора славетної опери «Запорожець за Дунаєм», він вшановує створенням його погруддя. М. Ісопенко талановито поділився спогадами про зустріч з Ольгою Кобиланською у 1938 році. Їй він присвятив низку своїх творів. Тоді ж М. Ісопенко подарував музеєві у Веренчанці скульптурні портрети Дмитра Макогона та Ірини Вільде.

У той же буковинський період Г. Дем'яна відбулося зацікавлення творами талановитого художника Миколи Стратілата. Вже в 1970-х роках він повернув увагу шанувальників сучасного українського графічного мистецтва. Йому присвятив Г. Дем'ян спеціальну статтю «Естампи Миколи Стратілата» [32]. У ній він повідомив про перше особисте знайомство з художником влітку 1988 року в редакції журналу «Народна творчість та етнографія», де той працював. Г. Дем'ян згадував, як разом з ним вони відвідали великого колекціонера різних мистецьких зібрань українського малярства Івана Гончара. Тут вони всі й ближче заізналися. Тоді ж М. Стратілат відібрав екслібриси та станкові грав'юри для виставки на Буковині.

Експозицію з подарованих творів відкрито на початку грудня 1988 року у Веренчанській середній школі. Лише оригіналів представлено близько шістдесяти, з них тридцять станкових грав'юр, решта — книжкові знаки. Треба додати, що тут був ще комплект із сімнадцяти кольорових репродукцій поштових листівок під загальною назвою «Київ». Кожен знімок доповнюють грав'юри М. Стратілата, на яких відтворено визначні пам'ятки столиці. Представлено також книги, що їх оформив художник, зокрема О. Гончара, М. Рильського, Я. Щоголіва, О. Лупія та інших.

Для широкого кола читачів газети Г. Дем'ян навівав найважливіші факти з життєпису художника. Народився М. Стратілат 6 червня 1942 року в селі Макіївка на Чернігівщині. Навчався в Українському поліграфічному інституті імені І. Федорова, який закінчив 1972 року. Опісля впродовж трьох років працював у Чехо-Словаччині. У 1987 році експонував у штаб-квартирі ЮНЕСКО серію творів. «Київ. Сторінки історії».

Веренчанська виставка творів М. Стратілата — важлива сторінка в історії культурного життя не

тільки села, а й усієї Буковини. Це свято для людей — спостерігати з картини будівлі золотоверхого Києва, дивитися на портрети славетних поетів і письменників.

Повз увагу Г. Дем'яна не пройшла творчість сучасного графіка Івана Балана, про якого писав енциклопедичні статті [33; 34, с. 133], про Шевченківську виставку його екслібрисів у Веренчанській школі [35].

Народився І. Балан 2 серпня 1941 року у селі Стрільківці Борщівського району Тернопільської області. 1975 року закінчив Український поліграфічний інститут у Львові. Працював викладачем Чернівецького культосвітнього училища (до 1977), старшим художником науково-дослідного сектору Чернівецького університету (1977—1982). З 1982 року І. Балан — художник Чернівецького художньо-виробничого комбінату Художнього фонду України. Він влаштував численні персональні виставки, зокрема екслібриса. У його доробку понад 300 книжкових знаків, здійснив художнє оформлення та ілюстрації до книг М. Матіос «Сад нетерпіння» (1944), М. Костишина «Український народний костюм Північної Буковини» (1995), Н. Мизак «За тебе, свята Україно» (1998, 2000) та інші.

І. Балан є автором серії портретів «Письменники Буковини» (1989). Його твори зберігаються в музеях Т. Шевченка в Києві, Каневі, музеї Ю. Федьковича в Чернівцях. Значна кількість ілюстрацій І. Балана пов'язується з великим поетом Т. Шевченком. Монументально звучить власний книжковий знак художника «Шевченкіана Івана Балана», що нагадує портретний барельєф на гранітній стіні ренесансної будівлі. Оригінально закомпоновано екслібрис з пам'ятником Т. Шевченкові в Каневі. До монумента з різних сторін України йдуть шанувальники його генія, живі квіти лягають до підніжжя могили. Варто відзначити, що художник поєднав зображення із текстами Шевченкових творів, вдало розміщує шрифти. Ці та деякі інші мистецькі твори змогли побачити відвідувачі виставки у Веренчанській школі.

2. Композитори. Співаки. Актори

Значний науковий доробок Г. Дем'яна складають розвідки про мистецтво, що відображає дійсність у художньо-звукових та візуальних образах. Ідеться

про композиторів — авторів музичних творів, співаків — виконавців пісень, арий, а також ролей у театральних виставах.

Під пильною увагою Г. Дем'яна виявився життєвий і творчий шлях композитора і диригента Остапа Нижанківського, який постійно дбав за піднесення національної культури, передусім музичної [1, с. 115—116; 36; 5, с. 304—309]. Він народився 24 січня 1863 року в селі Малі Дідушичі Стрийського району Львівської області у священничій родині. Початкову освіту здобув у Великих Дідушичах, потім навчався в Дрогобицькій гімназії. Вже з перших класів О. Нижанківський серйозно займався музикою. Самостійно оволодів грою на флейті, знайомився з історією та теорією музики. Певний конфлікт з учителем Гошовським змусив його піти на три роки в австрійську армію. Після служби цілий рік жив у Стрию, заробляючи писарюванням та готуючись до іспитів.

Уже тоді О. Нижанківський виділявся диригентським талантом. Керував місцевим хором, який виконував дуже складні твори М. Лисенка. Хоча йому так і не вдалося здобути систематичну музичну освіту, все ж тривалі роки праці з хоровими колективами принесли О. Нижанківському заслужену славу найвизначнішого диригента Галичини. Він керував хором на концерті в Празі, а також під час святкування 35-літнього ювілею музичної діяльності М. Лисенка, що проходило у Львові.

Спадщина О. Нижанківського цінна й різноманітна, однак вона ще й досі належним чином не зібрана й не вивчена. Він — автор багатьох творів, зокрема «Гуляли» на слова Ю. Федьковича, «Наша дума, наша пісня» на слова Т. Шевченка. Особливо теплими були його взаємини з поетом Б. Кирчівим з Корчина, що на Сколівщині. На слова нашого земляка О. Нижанківський написав музику до «Вечірньої пісні» та «Вона одна — вона моя». У 1907 році видав збірник «Українсько-руські народні пісні».

Помітний вклад композитора і в ділянці інструментальної музики. Про його коломийкове попури для фортепіано «Вітрогони» тепло відгукнувся М. Лисенко. Дружні стосунки між цими двома музикантами продовжувались майже все життя. О. Нижанківський їздив у складі делегації галичан на похорон М. Лисенка 1912 року, де виголосив зворушливу промову над могилою великого вчителя.

Творчі взаємини єднали О. Нижанківського з І. Франком. Він написав на слова поета кантату «Не гармати грають нині». І. Франко часто приїжджав до композитора, листувався з ним. Сам О. Нижанківський багато подорожував. Бував у Скольому, Верхньому Синьовидному, Завадові, Голобутові, Дулібах. Без його участі в Стрию не відбувалася жодна важлива подія. Він диригував під час відкриття Народного дому в цьому місті, інших масових заходах.

Невтомна громадсько-політична і музична діяльність О. Нижанківського була перервана трагічною смертю. 22 травня 1919 року в Стрию його розстріляли польські окупанти, похований на міському кладовищі. У приміщенні Стрийської музичної школи обладнано кімнату-музей О. Нижанківського, а в селі Завадові відкрито пам'ятник.

Певне місце в науковому доробку Г. Дем'яна зайняв виходець зі Стрийщини, відомий композитор, фольклорист, етномузиколог Філарет Колесса [1, с. 116—117; 5, с. 304—309]. Він народився 17 липня 1871 року у селі Татарське, нині Піщани Стрийського району Львівської області. У 1888 році він стає диригентом Стрийського гімназійного хору, влаштовуючи шевченківські свята з концертами. Студенти самотужки вивчали українську культуру, знайомилися з видатними представниками. Водночас Ф. Колесса робить перші спроби в композиції, які радо вітав і підтримував О. Нижанківський.

Упродовж 1891—1892 років він навчався у Віденській духовній семінарії та паралельно прослухав курс гармонії у Віденському університеті в А. Брукнера. Під час навчання у Відні Ф. Колесса брав активну участь у Слов'янському співочому товаристві при церкві св. Варвари. У 1892—1896 роках студював на філософському факультеті Львівського університету. Тоді ж активно збирав казки, пісні, вірування. Він вперше здійснив цикл обробок народних пісень для мішаного хору «Вулиця», що був опублікований у 1895 році і швидко здобув популярність. Треба наголосити, що «Вулиця» створена на матеріалах села Ходовичі. В її основу покладено сім тематично споріднених пісень любовного змісту за принципом динамічного наростання. На початку циклу автор подав ліричні пісні «Понад тими гороньками», «Ой ти, дівчино, перелестенько», «Ой там за лісом, за дубиною». Після них звучить своєрідна «розрядка» — жартівлива пісня «Ой ду-ду-ду»

і дві наспівно-ліричного характеру: «Там на горі сніг біленький» та «Сидить голуб на дубочку». Завершується цикл веселими «Співаночками».

Понад півстоліття віддав музичній та науково-етнографічній діяльності славетний уродженець Стрийщини. Далі перелічимо основний його доробок: «Наша дума. Українсько-руські народні пісні» (1902), «Ритміка українських народних пісень» (1907), «Гаївки» (1909, додав 180 мелодій), «Мелодії українських народних дум» (1910—1913), «Народні пісні з Галицької Лемківщини» (1929), «Українська усна словесність» (1938) та низка інших.

Помер Ф. Колесса 3 березня 1947 року у Львові. Його творчий шлях представлений в експозиції Стрийського краєзнавчого музею.

Серед визначних діячів культури і науки, які бували на Стрийщині, треба назвати композитора Дениса Січинського — анонсував Г. Дем'ян у статті «Композитор і громадський діяч» [37]. Хоча він родом з Чортківщини (народився 1865 року), він не раз бував у Стрию, Лисовичах, Довгому та інших місцях Прикарпаття.

Навчався майбутній професійний музикант у Тернополі у Л. Левицького, а грою на фортепіано оволодів у В. Вшелячинського, який пізніше став професором консерваторії у Львові. Туди ж згодом вступив і Д. Січинський.

Після закінчення консерваторії починається сповнене труднощів, але невтомне громадське і творче життя композитора. Він змушений часто переїжджати з місця на місце, шукаючи заробітку. Тоді працює диригентом співочого товариства «Боян» в Коломиї та Перемишлі, дає уроки музики у Львові.

В Івано-Франківську (Станіславі) Січинський організував і був першим диригентом місцевого «Бояна», який швидко здобув широку популярність. У багатьох селах він створив хоріві колективи, які з великим успіхом виступали перед населенням. За своє коротке життя композитор зумів створити безсмертні твори на тексти Т. Шевченка, Лесі Українки, І. Франка, Г. Гейне. Творчість Д. Січинського відзначається високим професіоналізмом, своєрідним зв'язком з українським музичним фольклором. Автор написав власні мелодії в дусі народних пісень.

Сьогодні глибоко зворушують і хвилюють слухача кантата «Лічу в неволі», хори «Минули літа мелодії», «Один у другого питаєм», романси «І золо-

тої, й дорогої», «У гаю, гаю». Йому належать музичні твори «Пісне моя», «Як почуєш вночі». У 1908—1909 роках Січинський написав історико-романтичну оперу «Роксоляна», в основу якої поклали легенди й перекази про українську дівчину Настю Лісовську (1505—1561 рр.) з Рогатина, яку в 1520 році захопили кримські татари і продали турецькому султану Сулейману першому. Ставши дружиною султана, Настя, прозвана Роксоляною, використала свій вплив. Вона звільнила своїх співвітчизників з неволі, а сама загинула.

У музичній спадщині Д. Січинського збірник 15 українських мелодій, дитячих хорових пісень, ряд інших творів, які стали народним надбанням. Проте сповнене великих матеріальних труднощів, життя композитора і громадського діяча Д. Січинського обірвалося у розквіті сил 26 травня 1909 року в місті Івано-Франківську.

Два варіанти статей у проміжку п'ять років знадобились Г. Дем'янові, аби загострити увагу читачів до проблеми «Микола Лисенко і Сколівщина» [38; 39]. Йдеться про видатного композитора, хорового диригента, фольклориста, музично-громадського діяча, основоположника нової української національної музики.

Народився М. Лисенко 10 (22) березня 1842 року в селі Гриньки, нині Глобинського району Полтавської області. Музики навчався з раннього дитинства у приватних учителів, загальну освіту здобув в 1852—1855 роках у пансіонатах Києва. У 1865 році закінчив Університет св. Володимира в Києві, Ляйпцигську консерваторію в 1869 році. Основну свою творчу діяльність він розгорнув, коли оселився на постійне помешкання в Києві.

Перебування М. Лисенка на Сколівщині належить до найцікавіших подій у музичному житті її населення. Ще свого часу І. Франко, згадуючи про композитора, чув оповідання про те, як той у 1873 році їхав зі Львова до Стрия, а звідси везом через Синьовидне, Сколе, Козьову, Плав'є та Климець на Угорщину, прямуючи через Будапешт до Відня. Уродженець Стрийщини, музикознавець і композитор Філарет Колесса розповідав, що Лисенко з тієї подорожі привіз популярну галицьку пісню «Верховино» з коломийкою та «Коломийки», з яких склав окрему збірку «Коло гаю походжаю». Пісня «Верховино, світку ти наш» на слова М. Устиянови-

ча, які він написав у Славську 1848 року, вже понад сторіччя не виходить з репертуарів як самодіяльних, так і професійних хорових колективів.

Верховина оспівується і в пісні «Бескиде зелений, в три ряди саджений», життя якій дав своєю високомистецькою обробкою також М. Лисенко. Особливу сторінку зв'язків Лисенківської спадщини із Сколівщиною становить популяризація її серед населення нашого краю. Ще в 1891 році в Лавочному з його творами виступив перед верховинцями один з найкращих у тодішній Галичині хор «Львівський Боян» під керівництвом А. Вахнянина. Різні Лисенкові композиції звучали у містечку Сколе, Корчині, Підгородцях тощо.

Г. Дем'ян акцентував також, що у Славській середній школі популяризують Лисенківську спадщину, організовують прослуховування його музичних творів із грамзаписів, влаштовують колективні поїздки до львівських театрів на Лисенківські вистави.

Напередодні столітнього ювілею славетної співачки Соломії Крушельницької населення Сколівщини дедалі частіше згадує про її перебування в нашій місцевості. Це й спонукало Г. Дем'яна до написання статті «Соломія Крушельницька на Сколівщині» [40]. До слова, вона народилася 23 вересня 1872 року в селі Білявинці, нині Буцацького району Тернопільської області. У 1893 році закінчила Львівську консерваторію, після того вдосконалювала професійну діяльність у Мілані (Італія), Відні (Австрія), а розпочала свою артистичну діяльність у концертах Львівського «Бояна». С. Крушельницька виступала у багатьох містах світу: Кремона, Трієст (Італія), Варшава (Польща), Париж (Франція), Одеса (Україна). Вона виконувала партії «Касандри» П. Ньюккі, «Саломея» Р. Штрауса, «Федри» І. Піцетті. Виступала в опері «Запорожець за Дунаєм» Г. Артемовського, співала українські народні пісні. З 1944 року проживала С. Крушельницька у Львові, де й померла 16 листопада 1952 року.

Г. Дем'ян виявив цінні спогади подружжя Скориків, які проживали у передмісті Сколього Дубині. Марія-Соломія Скорик, мати якої була рідною сестрою Крушельницької та Михайло Скорик розповідали, що співачка приїжджала до Дубини, починаючи з 1911 року. Тут жила її сестра Осипа Бандрівська, яка мала в Дубині невеликий будиночок. Після Першої світової війни С. Крушельницька теж відпо-

чивала тут. Важлива така деталь, що десь у 1911 році на Дубині С. Крушельницька разом з І. Франком посадили пам'ятну липу, але, на жаль, зараз вона не збереглася, хіба що вказують на місце.

На Дубині перебувала С. Крушельницька і в 1939 році, коли Сколівщиною проходили радянські солдати. Як свідчать спогади, вона разом із сестрою влаштували обідень для голодних військовослужбовців, що зайшли до їхнього будиночка. Таким чином вони проявили свою милосердність.

Незабутньою подією в житті славських школярів стала зустріч з улюбленим композитором і музикознавцем Мирославом Скориком у 1973 році, про яку поінформував Г. Дем'ян [41]. До речі, він народився у 1938 році у Львові, 1960 року закінчив Львівську консерваторію. З 1966 року — викладач у Київській консерваторії. Йому належать твори для симфонічного оркестру «Гуцульський триптих», концерт «Карпатський», соната для фортепіано «В Карпатах», музика до фільму «Тіні забутих предків», численні пісні.

Так-от, зустріч з учнями відбулася в Дубині біля Сколього, де композитор відпочивав у своїх батьків. Більше вісімдесяти членів історико-краєзнавчого товариства Славської школи тоді подорожували визначними місцями Сколівщини і заїхали до Дубини, де в 1911, 1928, 1934, 1938 і 1939 роках тривалий час перебувала славетна співачка Соломія Крушельницька. З цікавими спогадами про неї виступив перед учнями дослідник Бойківщини Михайло Скорик. Між іншим він згадав і те, що Соломія Крушельницька, познайомившись із першими музичними спробами його малого сина Мирослава, дуже схвально відгукувалась про них.

А тим часом з недалекої мандрівки в гори повернувся і сам композитор. Оплесками зустріла його шкільна молодь. У своїй розповіді Мирослав Скорик торкався творчості сучасних композиторів О. Білаша, В. Івасюка, Б. Янівського та інших. Коротко виклав найголовніші напрямки своєї композиторської діяльності. Він радив учням глибше й наполегливіше знайомитися не тільки з пісенною творчістю, а й з усіма іншими жанрами музичного мистецтва. На закінчення зустрічі юні краєзнавці вручили композиторові та його батькові букети польових карпатських квітів.

С. Крушельницька неодноразово підкреслювала талант співака Олександра Носалевича, який хіба що

дорівнює славетному Олександрові Мишузі. Його неповторним бас-баритоном захоплювалися слухачі України, Австрії, Чехії, Німеччини, Італії, Англії та інших європейських країн. Однак про нього мало що знаємо з публікацій. Цю прогалину спробував заповнити Г. Дем'ян своїми двома статтями — «Олександр Носалевич» [42] та «Феномен між басами» [43, с. 28—29].

Олександр Носалевич народився 21 березня 1874 року в селі Биличі, тепер Старосамбірського району Львівської області у священничій сім'ї. Вчився у народній школі та гімназії у Самборі. У 1898 році О. Носалевич закінчив з відзнакою Віденську консерваторію. Опісля працював солістом в оперних театрах Штутгарта (1898—1899), Альтенбурга (1901—1902), Гамбурга (1902—1903), Відня (1911—1920) та інших міст. Його виступ став окрасою святкування столітнього ювілею Маркіяна Шашкевича, що проходило 8 грудня 1911 року у Відні.

Буваючи в українських містах і селах, О. Носалевич не відмовлявся виступати ні перед численними громадами людей, ні навіть у вузькому колі рідних та знайомих. Кожного разу, як тільки приїжджав славетний співак у Галичину, він давав концерти у Львові. Його завжди вабили родинні місця на Бойківщині. Збереглися фотосвітлини, на яких увіковічено перебування О. Носалевича в Брониці (1937), Самборі (1937, 1938). Є також знімки житлових і господарських будівель з села Биличі, де народився артист.

З іншого боку, ці факти говорять про особливу працьовитість видатного співака. Візьмімо для прикладу лише його турне по галицьких містечках і селищах у липні-вересні 1901 року. Він виступав тоді у Цавинці, Криниці, Романові, Коломиї, Перемишлі, Станіславові (тепер Івано-Франківськ), Скольому, Трускавці, Яремчі.

Відомо, що в 1912—1913 роках у Відні голос О. Носалевича був записаний на грамофонних платівках. Таким чином було зафіксовано пісні М. Лисенка на слова Т. Шевченка «Ой Дніпре мій, Дніпре», «Ой чого ти почорніло, зеленее поле», «Скорботну думу» О. Нижанківського, «О матінко моя» С. Монюшка та інші.

Докладніше вивчення життя та діяльності О. Носалевича ще попереду, стверджував Г. Дем'ян. Помер співак самотнім 19 січня 1959 року у Вісбадені. Там і залишився архів в Емми Крамер.

Понад сто років тому народився обдарований музичним талантом хлопчина, якому випало стати окрасою найвизначнішого тоді професійного хорового колективу Росії — Придворної співацької капели в Петербурзі. Так заінтригував Г. Дем'ян у своєму нарисі про Івана Слав'яка з Верхнього Синьовидного на Сколівщині [44, с. 179—183]. Дослідникові вдалося на основі деяких джерел, зокрема фрагмента огляду музичного життя на Стрийщині та Сколівщині гімназійного викладача Івана Боднарука, спогадів Михайла Матисякевича з Синьовидного та інших повідомити окремі біографічні штрихи про І. Слав'яка.

Він народився найімовірніше в 1887 році. Таке припущення ґрунтується на інформації І. Боднарука: «Дня 26 липня 1915 року помер на сухоти многонадійний український молоденький музик, член царської капели, уродженець Стрийщини Іван Слав'як.

На 28 році обірвалося життя того талановитого юнака, сина бідних селян Синевідська Вижнього. Власними силами діпняв високого становища. В останніх роках свого життя дуже тужив за своїми горами і рідною Галичиною. Ностальгія й страшна недуга спалювала його слабкий організм і спричинили вкінці смерть».

На основі спогадів Г. Дем'ян констатував, що хлопець мав знаменитий, навіть феноменальний баритон, дуже добре співав. Він керував сільським хором, давав концерт «для людей» у Синьовидному. Ми довідуємося, що І. Слав'як здобував музичну освіту у Львові. Тоді він оволодів грою на різних музичних інструментах. У той час хотів працювати у Львівському оперному театрі, але туди його не прийняли тільки тому, що був «русин», тобто українець.

Г. Дем'ян повідомив, що близько 1907 року І. Слав'як переїхав до Росії і завдяки своєму рідкісному таланту й працьовитості потрапив до імператорської капели в Петербурзі. Приймали туди, звісно, особливо обдарованих співаків. Проте думками він линув у свої гори. Востане артист відвідав рідне село перед Першою світовою війною, правдоподібно, в 1913 році. Тут він виконував такі пісні, як «Стоїть явір над водою», «Козаченьку, куди йдеш?», «Коза-дереза» та інші.

На жаль, біографія І. Слав'яка досі ще маловивчена, резюмував Г. Дем'ян. Хочеться вірити, що пу-

блікація цих коротких відомостей про славного сина Бойківщини сприятиме пошуків нових матеріалів.

Об'єктом дослідження Г. Дем'яна став відомий альтист і педагог Зенон Дашак [5, с. 311—312]. Він народився 17 липня 1928 року в місті Стрию. Там здобув середню освіту, одночасно навчаючись у Стрийській музичній школі. Закінчив у 1951 році Львівську консерваторію, а в 1954 році — аспірантуру при Київській консерваторії, а через рік захистив кандидатську дисертацію. Працював у Київській консерваторії впродовж 1951—1965 років, у тому числі завідував кафедрою струнних інструментів (1960—1965), проректором з наукової та навчальної роботи (1963—1965). У липні 1964 року З. Дашак був керівником делегації музикантів з тодішнього СРСР на Третньому міжнародному фестивалі і конкурсі імені Джордже Енеску в Бухаресті.

Г. Дем'ян підкреслив, що З. Дашак очолював Львівську державну консерваторію імені Миколи Лисенка впродовж 1965—1992 років, піднісши її авторитет на високий рівень. Він зробив і свій вклад в українську композиторську творчість, ставши автором «Української сюїти» для альту і фортепіано, «Варіацій на українські теми», багатьох обробок для скрипки та альту. Особливу увагу звертав на підготовку навчально-педагогічного репертуару для музичних шкіл України. Йому вдалося опублікувати низку посібників з перекладами творів М. Лисенка, С. Людкевича, П. Сокальського, В. Косенка, Ю. Щуровського та інших. У складі струнного квартету з О. Деркач, Б. Косівським, Х. Колесою при Львівській консерваторії виконував твори українських та зарубіжних композиторів, зокрема А. Кос-Анатольського, В. Барвінського, М. Колесси. Серед його учнів — А. Венжега, Д. Гаврилець, Ю. Холодов. Від 2004 року у Києві проходить Міжнародний конкурс альтистів імені Дашака.

Чільне місце в мистецтвознавчому доробку Г. Дем'яна займають діячі театральної культури. Йдеться передусім про талановиту артистку Іванну Біберович, про яку він розповів у своїх двох публікаціях [1, с. 139; 5, с. 315]. Вона народилася 30 грудня 1861 року в селі Фалиші, нині Станків Стрийського району Львівської області у родині художника А. Коралевича. Рано втративши батьків, виховувалася у Т. Романович — директорки українського

театру товариства «Руська бесіда». Чотирнадцятилітньою дівчиною Іванна розпочала свій шлях у мистецтво, коли вступила до українського галицького театру, яким керувала її прийомна мати. І. Біберович швидко оволоділа таємницями театрального мистецтва. 1876 року у «Наталці Полтавці» І. Котляревського вперше виступила на сцені під псевдонімом І. Ляновська. Вона з успіхом грала ролі Галі в «Назарі Стодолі» Т. Шевченка, Софії в «Безталанній» І. Карпенка-Карого, Катрі «Не судилось» М. Старицького, Агафії Тихонівни в «Одруженні» М. Гоголя, Катерини в «Гнаті Приблуді» С. Воробкевича, Чори в «Довбуші» Ю. Федьковича та багатьох інших.

1893 року І. Біберович разом з родиною оселилася в Коломиї, після чого на професійній сцені виступала рідко. Вона стала першою виконавицею провідних жіночих ролей у виставах за творами М. Кропивницького на галицькій сцені. Померла актриса 7 вересня 1937 року в Коломиї.

Назавжди вписане в історію культури нашого народу ім'я вихідця з Турківщини Омеляна Бачинського, за визначенням Г. Дем'яна — творця першого театру в Галичині [45]. Саме йому випав почесний, але нелегкий в умовах Австрійської імперії обов'язок першим очолити український театр «Руська бесіда» у Львові, бути відомим режисером і актором.

О. Бачинський народився 1833 року у гірському селі Жукотині. З 1852 року він розпочав свою працю на сцені. Спочатку був суфлером, а в 1854—1857 роках — актором польського театру у Львові. Пізніше переїхав на Наддніпрянщину, де перебував до кінця 1863 року, працюючи в різних театрах Києва, Кам'янця-Подільського, Житомира, Бердичева, Одеси.

Переїхавши до Львова, О. Бачинський взявся за організацію театру «Руська бесіда». Доводилося долати важкі перешкоди, оскільки австрійське чиновництво чинило супротив усьому українському. Урочисте відкриття українського театру «Руської бесіди» у Львові відбулося 29 березня 1864 року постановкою мелодрами «Маруся» за однойменною повістю Г. Квітки-Основ'яненка. У цьому немало заслуга О. Бачинського.

Позитивною рисою галицького театру була його орієнтація на наддніпрянську драматургію. Тоді ж показано «Наталку Полтавку» і «Москаля-

чарівника» І. Котляревського, «Сватання на Гончарівці» Г. Квітки-Основ'яненка, «Назара Стодолю» Т. Шевченка та низку інших. Львівський театр гастролював упродовж 1866—1867 років у Тернополі, Бережанах, Станіславі, Стрию. Потім О. Бачинський організував нову трупу, яка виїжджала поза межі Галичини. Невдовзі вона припинила свою діяльність, а її керівник повернувся до Львова.

Від 5 червня 1870 до 6 червня 1873 року О. Бачинський вдруге очолював театр «Руської бесіди». Потім він працював керівником приватної українсько-польської трупи, що проіснувала до 1894 року. Визначною подією того часу стала підготовлена на сцені опера С. Гулака-Артемівського «Запорожець за Дунаєм». Крім того, були поставлені «Чорноморці» М. Лисенка, «Ревізор» М. Гоголя.

Останні роки життя талановитий режисер і актор провів у Самборі. Тут він і помер 10 липня 1907 року.

Коло діячів «Руської бесіди» розширив Г. Дем'ян іншими іменами, діяльність яких пов'язана певним чином зі Стрийщиною. Кожного року в Стрию гастролював театр під керівництвом видатного актора і режисера Йосипа Стадника [1, с. 140]. Він народився 18 березня 1876 року у селі Валяві Перемишльського повіту (тепер територія Польщі). Закінчив польську драматичну студію Конопка. Впродовж 1894—1913 років Й. Стадник працював у театрі «Руська бесіда» у Львові, з 1906 року — його режисер і директор. Потім працював у різних містах і театрах.

Отож, коли Й. Стадник очолював театральний колектив «Руська бесіда», щоразу приїжджав до Стрия. Лише в одному 1911 році з 11 по 29 листопада цей театр поставив для населення міста «Запорожця за Дунаєм» С. Гулака-Артемівського, «Паливоду» І. Карпенка-Карого, «Золоте руно» Пшибишевського, «Циганську любов» Легарта, Гофманові казки Оффенбаха, «Марусю Богуславку» М. Старицького та інші. Виступав цей театр також у Синьовидному і Скольному.

За свою національну позицію Й. Стадник був репресований. Після повернення із заслання з Углича над Волгою до Львова незабаром помер — 8 грудня 1954 року.

Виступав у Стрию і театральний колектив під художнім керівництвом Степана Чарнецького [1, с. 140—141] (народився 1881 року у селі Шманьків-

ці на Тернопільщині). З 1906 року став театральним референтом «Руської Бесіди» у Львові, а в 1913—1914 роках — режисер і мистецький керівник його театру. Г. Дем'ян наголосив, що в складі колективу С. Чарнецького були популярні актори Іван і Катерина Рубчаки — відома родина драматичних артистів, а також Василь Юрчак, талант якого високо цинив Микола Садовський, Василь Петрович (справжнє прізвище Сенік), молоді, але обдаровані Амвросій Бучма, Лесь Курбас, які згодом стали майстрами сцени.

Саме в Стрию у 1914 році відсвятковано 50-річний ювілей українського театру в Галичині. Перед початком святкової вистави Лесь Курбас виступив з палкою промовою, яку написав Степан Чарнецький. З великим піднесенням пройшла і сама вистава. А потім стріяни влаштували для улюблених артистів святкову вечерю, яка стала своєрідним продовженням ювілейних заходів. Пізніше С. Чарнецький писав, що той вечір запам'ятався надовго, хто брав участь у ньому.

Висновки. Цими видатними майстрами пензля, композиторами, музикознавцями, акторами й співаками не вичерпується список, що розглядав Г. Дем'ян. Проте й він показує широту кругозору дослідника, велику зацікавленість їхньою спадщиною, бо ж намагався представити її багатьом шанувальникам української культури, і, щонайголовніше, прищепити любов до неї у молоді, яка на все життя запам'ятала ці «уроки краси».

1. Дем'ян Г. Підгір'я моє зелене. *Жовтень*. 1968. № 7. С. 102—103.
2. Дем'ян Г. К. Устиянович і Т. Шевченко. *Радянська Верховина*. Сколе, 1989. 14 вересня.
3. Дем'ян Г. Слідами Корнила Устияновича. *Зоря* (м. Яворів Львівської обл.). 1989. 4 листопада.
4. Дем'ян Г. Буковиною зі славою Тараса. *Радянська Буковина*. Чернівці, 1990. 6 березня.
5. Дем'ян Г. Золотий гомін. *Хвилі Стрия*. Стрий: Щедрик, 1995. С. 283.
6. Дем'ян Г. Де ж помер і похоронений К.М. Устиянович. *Львівська національна наукова бібліотека. Відділ рукописів*. Ф. 207. Од. зб. 94. 4 арк.
7. Дем'ян Г. Творець краси. *Радянська Верховина*. Сколе, 1972. 25 квітня.
8. Дем'ян Г. Славська колекція графіки. *Радянська Верховина*. Сколе, 1972. 28 листопада.
9. Дем'ян Г. Натхненний співець Карпат. Сколівщина у творчості Г. Смольського. *Радянська Верховина*. Сколе, 1983. 15 жовтня.

10. Дем'ян Г. Сільська виставка екслібрисів. *Прапор перемоги*. Заставна, 1978. 6 травня.
11. Дем'ян Г. В експозиції — екслібриси. *Прапор перемоги*. Заставна, 1985. 9 липня.
12. Дем'ян Г. Графіка українського художника з Польщі Тирса Венгриновича. *Народна творчість та етнографія*. 1990. № 5. С. 16—21.
13. Дем'ян Г. Тирс Венгринович. *Таланти Бойківщини*. Львів, 1990. С. 53—54.
14. Дем'ян Г. *Митці Львівщини: Календар ювілейних та пам'ятних дат на 1994 рік*. Львів, 1993. С. 53—54.
15. Дем'ян Г. Український графік з Польщі. *Бойки*. 1995. № 1—3. С. 45—46.
16. Дем'ян Г. Щедрий талант. *Будівник комунізму*. Стрий, 1965. 22 вересня.
17. Німенко А. Акварелі смерекового гаю. *Літературна Україна*. 1965. 2 листопада.
18. Дем'ян Г. Щедра палітра. *Будівник комунізму*. Стрий, 1965. 11 грудня.
19. Лист П. Обаля до Г. Дем'яна від 15 грудня 1965 року. Папка «Обаль Петро». *Домашній архів*. 1 арк.
20. Дем'ян Г. Виставка стрийського художника. *Будівник комунізму*. Стрий, 1966. 25 березня.
21. Лист П. Обаля до Г. Дем'яна. 1968. *Львівська національна наукова бібліотека імені В. Стефаніка*. Відділ рукописів. Ф. 207. Од. зб. 202. 2 арк.
22. Дем'ян Г. Мистецька виставка. *Прапор перемоги*. Заставна, 1985. 18 травня.
23. Лист П. Обаля до Г. Дем'яна від 23 травня 1985 року. Папка «Обаль Петро». *Домашній архів*. 1 арк.
24. Дем'ян Г. «Колись я ще людиною стану ...»: До 25-річчя передчасної смерті Марії Пекар-Новицької. *Гомін волі*. Стрий, 1990. 15 вересня.
25. Дем'ян Г. Сівач краси і добра (До 110-річчя з дня народження М.І. Івасюка). *Прапор перемоги*. Заставна, 1975. 15 квітня.
26. Дем'ян Г. Зберегти Івасюкові пенати. *Прапор перемоги*. Заставна, 1977. 26 липня.
27. Івасюк Олена Миколаївна. Видатний художник і турботливий батько. Авторизований запис Г.В. Дем'яна. *Львівська національна наукова бібліотека імені В. Стефаніка*. Відділ рукописів. Ф. 207. Од. зб. 71. 17 арк.
28. Дем'ян Г. Досліджуючи життя художника. *Прапор перемоги*. Заставна, 1986. 1 квітня.
29. Дем'ян Г. Скульптур із Задубрівки. *Прапор перемоги*. Заставна, 1974. 28 листопада.
30. Дем'ян Г. Скульптур Микола Ісепенко. *Прапор перемоги*. Заставна, 1986. 27 листопада.
31. Дем'ян Г. Окраса нового музею. *Прапор перемоги*. Заставна, 1988. 6 серпня.
32. Дем'ян Г. «Естампи Миколи Стратілата». *Прапор перемоги*. Заставна, 1989. 5 січня.
33. Дем'ян Г. Балан Іван Дмитрович. *Молодий буковинець*. 1989. 12 березня.
34. Дем'ян Г.В. Балан Іван Дмитрович. *Енциклопедія сучасної України*. Київ, 2003. Т. 2. С. 133.
35. Дем'ян Г. З шевченківською символікою. *Прапор перемоги*. Заставна, 1988. 5 травня.
36. Дем'ян Г. Остап Нижанківський і Сколівщина. До 125-річчя з дня народження композитора. *Радянська Верховина*. 1988. 23 січня.
37. Дем'ян Г. Композитор і громадський діяч. До 100-річчя з дня народження Д.В. Січинського. *Будівник комунізму*. Стрий, 1965. 3 грудня.
38. Дем'ян Г. Микола Лисенко і Сколівщина. *Радянська Верховина*. Сколе, 1967. 23 березня.
39. Дем'ян Г. Лисенко і Сколівщина. *Радянська Верховина*. Сколе, 1972. 3 червня.
40. Дем'ян Г. Соломія Крушельницька на Сколівщині. *Радянська Верховина*. Сколе, 1973. 15 вересня.
41. Дем'ян Г. Зустріч з улюбленим композитором. *Радянська Верховина*. Сколе, 1973. 23 вересня.
42. Дем'ян Г. Олександр Носалевич. *Бойки*. 1992. № 1.
43. Дем'ян Г. Феномен між басами. *Музика*. 1993. № 3. С. 28—29.
44. Дем'ян Г. Іван Слав'як. *Таланти Бойківщини*. С. 179—183.
45. Дем'ян Г. Творець першого театру в Галичині. *Ленінський шлях*. Турка, 1972. 5 вересня.

REFERENCES

- Dem'yan, H. (1968). My foothills are green. *October*, 7, 102—103 [in Ukrainian].
- Dem'yan, H. (1989, 14 September). K. Ustianovych and T. Shevchenko. *Soviet Verkhovyna*. Skole [in Ukrainian].
- Dem'yan, H. (1989, 4 November). In the footsteps of Kornil Ustianovich. *Zorya* (Yavoriv, Lviv region) [in Ukrainian].
- Dem'yan, H. (1990, 6 march). Bukovina with the glory of Taras. *Soviet Bukovina*. Chernivtsi [in Ukrainian].
- Dem'yan, H. (1995). Golden noise. *Waves of Stryi* (P. 283). Stryi [in Ukrainian].
- Dem'yan, H. Where K.M. Ustianovich died and was buried. In *Viddil rukopysiv Lvivs'koyi natsional'noyi naukovo-yi biblioteky imeni V. Stefanyka*. F. 207. Od. zb. 94 [in Ukrainian].
- Dem'yan, H. (1972, 25 April). Creator of beauty. *Soviet Verkhovyna*. Skole [in Ukrainian].
- Dem'yan, H. (1972, 28 November). Slavic graphics collection. *Soviet Verkhovyna*. Skole [in Ukrainian].
- Dem'yan, H. (1983, 15 October). Inspired singer of the Carpathians. Skolivshchyna in the works of G. Smolsky. *Soviet Verkhovyna*. Skole [in Ukrainian].
- Dem'yan, H. (1978, 6 May). Rural exhibition of bookplates. *Victory flag*. Zastavna [in Ukrainian].
- Dem'yan, H. (1985, 9 July). The exposition includes bookplates. *Victory flag*. Zastavna [in Ukrainian].
- Dem'yan, H. (1990). Graphics of the Ukrainian artist from Poland Tyrs Wengrynovych in the exposition — bookplates. *Folk Art and Ethnography*, 5, 16—21 [in Ukrainian].

- Dem'yan, H. (1990). Tyrs Wengrynovych. *Talents of Boykivshchyna* (Рр. 53—54) [in Ukrainian].
- Dem'yan, H. (1993). *Artists of Lviv Region: Calendar of anniversaries and anniversaries for 1994* (Рр. 53—54). Lviv [in Ukrainian].
- Dem'yan, H. (1995). Ukrainian schedule from Poland. *Fights, 1—3*, 45—46 [in Ukrainian].
- Dem'yan, H. (1965, 22 September). Generous talent. *Builder of communism*. Stryi [in Ukrainian].
- Nimenko, A. (1965, 2 November). Watercolors of spruce grove. *Literary Ukraine* [in Ukrainian].
- Dem'yan, H. (1965, 11 December). Generous palette. *Builder of communism*. Stryi [in Ukrainian].
- Letter from P. Obal to G. Dem'yan dated December 15, 1965. In Home *arkhiv*. Obal Petro folder [in Ukrainian].
- Dem'yan, H. (1966, 25 march). Exhibition of the Stryi artist. *Builder of communism*. Stryi [in Ukrainian].
- (1968). Letter from P. Obal to G. Dem'yan. In *Viddil rukopysiv Lvivs'koyi natsional'noyi naukovoji biblioteky imeni V. Stefanyka*. F. 207. Od. zb. 202 [in Ukrainian].
- Dem'yan, H. (1985, 18 may). Art exhibition. *Victory flag*. Zastavna [in Ukrainian].
- Letter from P. Obal to G. Dem'yan dated May 23, 1985. In Home *arkhiv*. Obal Petro folder [in Ukrainian].
- Dem'yan, H. (1990, 15 September). «Someday I will become a man...»: To the 25th anniversary of the untimely death of Maria Pekar-Novitska. *The din of freedom*. Stryi [in Ukrainian].
- Dem'yan, H. (1975, 15 April). Sower of beauty and goodness (To the 110th anniversary of the birth of M.I. Ivasyuk). *Victory flag*. Zastavna [in Ukrainian].
- Dem'yan, H. (1977, 26 July). Save Ivasyuk's penates. *Victory flag*. Zastavna [in Ukrainian].
- Ivasyuk Olena Mykolayivna. An outstanding artist and caring father. Authorized record by G.V. Demyan. In *Viddil rukopysiv Lvivs'koyi natsional'noyi naukovoji biblioteky imeni V. Stefanyka*. F. 207. Od. zb. 71 [in Ukrainian].
- Dem'yan, H. (1986, 1 April). Exploring the life of an artist. *Victory flag*. Zastavna [in Ukrainian].
- Dem'yan, H. (1974, 28 November). Sculptures from Zadubrivka. *Victory flag*. Zastavna [in Ukrainian].
- Dem'yan, H. (1986, 27 November). Sculptures by Mykola Isopenko. *Victory flag*. Zastavna [in Ukrainian].
- Dem'yan, H. (1988, 6 August). The color of the new museum. *Victory flag*. Zastavna [in Ukrainian].
- Dem'yan, H. (1989, 5 January). Prints by Mykola Stratilat. *Victory flag*. Zastavna [in Ukrainian].
- Dem'yan, H. (1989, 12 March). Balan Ivan Dmitrovich. *Young Bukovinian* [in Ukrainian].
- Dem'yan, H. (2003). Balan Ivan Dmitrovich. *Encyclopedia of modern Ukraine* (Vol. 2, p. 133) [in Ukrainian].
- Dem'yan, H. (1988, 5 May). With Shevchenko's symbols. *Victory flag*. Zastavna [in Ukrainian].
- Dem'yan, H. (1988, 23 January). Ostop Nyzhankivsky and Skolivshchyna. To the 125th anniversary of the composer's birth. *Soviet Verkhovyna*. Skole [in Ukrainian].
- Dem'yan, H. (1965, 3 December). Composer and public figure. To the 100th anniversary of the birth of D.V. Sichinsky. *Builder of communism*. Stryi [in Ukrainian].
- Dem'yan, H. (1967, 23 March). Mykola Lysenko and Skolivshchyna. *Soviet Verkhovyna*. Skole [in Ukrainian].
- Dem'yan, H. (1972, 3 June). Lysenko and Skolivshchyna. *Soviet Verkhovyna*. Skole [in Ukrainian].
- Dem'yan, H. (1973, 15 September). Solomiya Krushelnytska in the Skoliv region. *Soviet Verkhovyna*. Skole [in Ukrainian].
- Dem'yan, H. (1973, 23 September). Meeting with your favorite composer. *Soviet Verkhovyna*. Skole [in Ukrainian].
- Dem'yan, H. (1992). Alexander Nosalevich. *Fights, 1* [in Ukrainian].
- Dem'yan, H. (1993). The phenomenon between the bass. *Music, 1*, 28—29 [in Ukrainian].
- Dem'yan, H. Ivan Slavyak. *Talents of Boykivshchyna* (Рр. 179—183) [in Ukrainian].
- Dem'yan, H. (1972, 5 September). Founder of the first theater in Galicia. *Lenin's Way*. Turka [in Ukrainian].